

אכילה לפנות בוקר קודם כניסת התענית

- ❖ מדוע, לדעתך, שינה או גמר סעודה יכולים להחיל על האדם את חובת התענית?
- ❖ מה מחיל את חובת התענית לפי הלישנא קמא ולפי הלישנא בתרא?
- ❖ חווה דעתך: אדם שנרדם באמצע הסעודה, מה יהיה דינו לפי הלישנא קמא ולפי הלישנא בתרא?

בספר מנוחת אהבה, דן לגבי אדם שקיבל שבת מוקדם, האם יועיל שיעשה 'התרת נדרים' על קבלת השבת.

מנוחת אהבה חלק א פרק ה הלכה ג:

אדם שקיבל עליו שבת מפלג המנחה, יש אומרים שנאסר מן התורה בעשיית מלאכה כדין תוספת שבת שהיא מן התורה. ויש אומרים שאינו נאסר בעשיית מלאכה אלא מדברי סופרים. ולכן יכול לעשות התרה אצל חכם על קבלתו שבת. ולהלכה יש להחמיר שלא תועיל התרה לענין עשיית מלאכה האסורה מן התורה בשבת, אבל לענין עשיית דבר האסור מדרבנן בשבת יש להתיר על ידי התרה.

- ❖ למתקדמים: האם יועיל לערוך 'התרת נדרים', בשביל לאכול אחר שישן או שגמר סעודתו על מנת להתיר את קבלת התענית שקיבל?

נחלקו הראשונים בביאור שיטת רבא: הרא"ש הביא את דעת הראב"ד:

רא"ש תענית פרק א סימן יד:

פירש הראב"ד ז"ל, שלא ישן אבל ישן אפילו בתוך הסעודה אסור, דהוה ליה כמי שגמר סעודתו וסילק משום דאסח דעתיה למיכליה (הסיח דעתו מהאכילה)... וקיימא לן כלישנא בתרא לחומרא, אפילו ישן בתוך סעודתו קודם שסילק אסור, וכל שכן גמר ובירך ע"כ דברי הראב"ד ז"ל.

- ❖ כיצד ביאר הראב"ד את שיטת רבא בלשנא בתרא ומה פסק להלכה?

לעומת הראב"ד יש ראשונים שביארו שלישנא בתרא לקולא:

רי"ף מסכת תענית דף ג עמוד ב:

מדחזינא לגמרא דקא טרח לפרושי מתנמנמ, שמעין דהלכתא כי האי לישנא בתרא, ועוד דאיסורא דרבנן הוא

הקדמה:

מצוות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שארעו צרות לאבותינו. כתב הרמב"ם בהלכות תענית (פ"ה ה"א) שתכלית התענית היא: "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשנו הרעים, ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות". עיקר תכלית התענית לעורר את הלבבות לשוב בתשובה.

שאלה: חייל ירד משמירה בליל צום עשרה בטבת ב 2:00 בלילה ורצה לאכול, אך נזכר שבתחילת הלילה לפני שעלה לשמירה ישן יותר משעה, האם רשאי לאכול?

א. זמן תחילת הצום

תלמוד בבלי תענית דף יב עמוד א:

תנו רבנן: עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר, דברי רבי, רבי אליעזר בר שמעון אומר: עד קרות הגבר (קרוב לשליש של החצי השני של הלילה - כשעתיים לאחר חצות לילה).

רש"י תענית דף יב עמוד א:

עד מתי אוכל ושותה: בלילה, כשמתענה למחר, בכל תעניות שהוא אוכל משתחשך.

להלכה, נפסק כדעת רבי:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקסד:

כל תענית שאוכלים בו בלילה, בין צבור בין יחיד, הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר.

- ❖ מה בא למעט השולחן ערוך במילים "כל תענית שאוכלים בו בלילה"?

ב. תחילת הצום לאדם שישן בלילה

מבואר בהמשך הגמרא:

אמר אביי: לא שנו אלא שלא **גמר סעודתו**, אבל גמר סעודתו - אינו אוכל. איתיביה רבא: גמר ועמד הרי זה אוכל! - התם כשלא סילק (את השולחן מלפניו). איכא דאמרי (יש אומרים), אמר רבא: לא שנו אלא כשלא **ישן**, אבל ישן - אינו אוכל. איתיביה אביי: ישן ועמד הרי זה אוכל! - התם במתנמנמ.

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

- ❖ באר כיצד הוכיח הר"מ (מרוטנבורג) את שיטת הרי"ף שתנאי לא מועיל ממהלך הגמרא בתענית?
- ❖ כיצד לדעתך אפשר לדחות את ראייתו?

למעשה, פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תקסד:

אבל אם ישן (שינת קבע) אינו חוזר ואוכל ולא שותה, **אלא אם כן התנה לאכול או לשתות.**

הגה: ויש אומרים דבשתייה אין צריך תנאי, דמסתמא דעתו של אדם לשתייה אחר השינה, והוא כאילו התנה.

- ❖ לשיטת השולחן ערוך, האם צריך להתנות על אכילה ושתייה בנפרד או מועיל תנאי אחד לשניהם?
- ❖ חשוב: מהו יסוד המחלוקת שבין השולחן ערוך לרמ"א, לגבי שתייה בשלא התנה?

למעשה, כתב המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן תקסד ס"ק ו':

כתבו האחרונים דלכתחלה ראוי להחמיר ולהתנות אף לשתייה כדעת המחבר, אכן אם רגיל לשתות אחר השינה אינו צריך להתנות.

- ❖ לדעתך, מה תהיה דעת השולחן ערוך והרמ"א באדם שרגיל לאכול לאחר השינה, כגון חיילים שקמים לשמירה במהלך הלילה?

ד. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה':

משעה שישן שינת קבע בליל התענית נחשב כקיבל עליו את התענית, ואינו רשאי לאכול עוד קודם כניסת הצום, מלבד אם התנה (אפילו בלב, בלא אמירה בפה) שיאכל בהמשך הלילה.

מנהג האשכנזים שמעיקר הדיון לשתייה אין צריך תנאי מפורש (וכן לאכילה אם דרכו לאכול לאחר מכן, כגון חייל אשכנזי שמתעתד לקום לשמירה בהמשך הלילה, ודרכו לאכול בה), אך למעשה ראוי להתנות אף לכך.

'והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל

יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית

מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,

סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן

כתיבה ועריכה: טוראי ר' יצחק ענתבי

נשמח להצעות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

הקו הפתוח: 052-9414414

ולקולא עבדינן. הלכך בין סילק בין לא סילק אם לא ישן אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר.

- ❖ כיצד ביאר הרי"ף את שיטת רבא בלשנא בתרא ומה פסק להלכה?

להלכה פסק השולחן ערוך אורח חיים סימן תקסד:

כל תענית שאוכלים בו בלילה, בין צבור בין יחיד, הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר, והוא שלא ישן (שינת קבע), **אבל אם ישן** (שינת קבע) **אינו חוזר ואוכל ולא שותה.**

ג. האם מועיל לעשות תנאי שיוכל לאכול אחר שישן?

תלמוד ירושלמי תענית פרק א הלכה ד':

ישן ועמד אסור בשלא התנה, אבל אם התנה מותר.

רא"ש תענית פרק א סימן יד':

ורבנו חננאל ז"ל הביא הירושלמי ישן ועמד אסור לא שבו אלא שלא התנה אבל התנה מותר.

מגיד משנה הלכות תעניות פרק א הלכה ח':

ובירושלמי גבי ישן ועמד אסור, הדא דתימא בשלא התנה אבל התנה מותר, והוא כתוב בפירוש הראב"ד בס' העתים, **אבל לא נכתב בהלכות** (רי"ף), ויש להחמיר.

ראיה לדברי הרי"ף, כתב ההגהות מימוניות:

הגהות מימוניות הלכות תעניות פרק א הלכה ח':

ובשם הר"ם מצאתי, דתנאי לא מהני (לא מועיל), מדפריך תלמודא (מזה שהקשתה הגמרא) 'והתנאי ישן מותר?' ומשני (ומתרצת) במתנמנם, ואמאי לא משני (ומדוע לא מתרצת) בשהתנה? אלא שמע מינה דתנאי לא מהני (משתמע שתנאי לא מועיל).

